

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМ СИМВОЛІЧНИХ ЗНАЧЕНЬ

Теоретична криза у феноменологічній парадигмі та евристичні можливості поняття «символічний універсум» – такі основні предметні лінії аналізу монографії О.М. Шульги¹. Проте їх не слід розглядати як дві розрізнені дослідницькі теми, як би це не здавалося, на перший погляд, доцільним. Вони є цілісною теоретико-пізнавальною проблемою, елементи якої тісно взаємозв'язані між собою. Цей зв'язок полягає в тому, що друга тема є, якщо не відповіддю, то важливим кроком на шляху до вирішення першої.

Ставлячи дослідницьку проблему, автор докладно розкриває читачеві шлях розвитку феноменологічної теорії, що склався за останні п'ятдесят років. Він робить також висновок щодо системної кризи, яку з середини минулого століття переживає феноменологічний напрям соціологічного знання. Насамперед, на думку автора, ця криза виявляється на загальному рівні, як стагнація напряму або відсутність розвитку категоріально-понятійного апарату цієї парадигми.

Цікавим і несподіваним для багатьох неспеціалістів у феноменологічному підході в соціальних науках є подана у праці дискусія щодо правомірності застосування такого звичного для вітчизняного наукового дискурсу терміна, як «феноменологічна соціологія». Відсутність консенсусу з цього питання навіть серед представників феноменологічної парадигми дозволяє, на думку автора, говорити про незавершеність інституційного оформлення феноменологічного способу мислення в соціології. Невирішеності ситуації, по суті, сприяє також «акцентуація» дослідницької уваги значної частки представників цього підходу на прикладних аспектах соціологічної науки. І ця тенденція, схоже, дедалі наростає. Те, що від початку було лише вдалою ілюстрацією пізнавальних можливостей підходу і водночас заперечувало стереотип про абстрактність феноменологічної течії та неможливість застосування її інструментів до вирішення конкретних соціологічних проблем, сьогодні вже активно використовується у царині прикладних досліджень і навіть перетворюється на своєрідний мейнстрім, витісняючи, власне, теоретичний напрям досліджень. Останні ж переважно переключаються на історико-теоретичні дослідження, не залишаючи сил і часу для подальшої розробки понять і категорій, що були введені в соціологічний обіг засновниками цієї парадигми у суспільних науках.

Здійснюючи аналіз дослідницької проблеми автор ґрунтує свої монографічні положення і висновки на наукових джерелах не тільки вітчизняних дослідників, але й праць, що побачили світ англійською та німецькою мовами.

Підготувавши читача до повноцінного сприйняття складної фундаментальної теми та визначивши її основні проблеми, О.М. Шульга запропонував власне бачення того, яким чином можуть бути вирішені сформульовані пізнавальні завдання дослідження. На його думку, ключовим з таких рішень є розкриття евристичного потенціалу поняття «символічний універсум».

Останнє він визначає в якості мета-сміслової системи, яка пропонує власну матрицю бачення усіх суб'єктивних та об'єктивних процесів і явищ у соціумі. На основі такого підходу до визначення дефініції поняття «символічний універсум» розгортається цілісна концепція символічних універсумів. Безпосередньо «феноменологічний спосіб мислення» автор вдало ототожнює з діалектичним підходом, який він описує як процес боротьби мета-сміслових систем у суспільстві, який характеризується суперечливістю щодо утримання символічним універсумом домінуючого статусу та перманентних спроб інших символічних універсумів змінити його.

¹ Шульга О.М. Евристичний потенціал поняття «символічний універсум»: теоретичні та методологічні аспекти : моногр. – К. : Інститут соціології НАН України, 2016. – 372 с.

Власне, ця аналітична модель породжує велику кількість оригінальних концептів та формує базис для нового осмислення вже усталених соціологічних понять.

Слід зауважити, що свою концепцію боротьби символічних універсумів і відповідного трактування поняття «символічний універсум» автор розвиває вже багато років. Висновки про постійну боротьбу між «універсумами», фіксацію явища «вакууму легітимних цінностей» в українському суспільстві, спроби повернути увагу до суперечливого трактування історії тощо були зроблені автором ще до подій 2013–2014 рр. в Україні, які дістали назву «Революція гідності».

Таким чином, запропонована О.М. Шульгою концепція символічних універсумів може слугувати не тільки науковим засобом для виходу з теоретичної кризи в феноменологічній парадигмі в соціології, але й теоретичним підґрунтям для осягнення глибинних процесів в українському суспільстві, що відбуваються в ньому протягом новітньої історії і, особливо, в останні кілька років.

Напевно, для сучасного читача важливим є те, що виклад монографії, незважаючи на складність обговорюваної теоретичної проблеми, є цілком зрозумілим і доступним не тільки для науковців, але й для широкого кола зацікавлених читачів. Насамперед, праця орієнтована на викладачів соціології, філософії, політології та культурології. Зрозуміло, що вона буде корисною також для докторантів і аспірантів, яких готують університети за програмами докторів філософії (PhD.), а також для магістрів і студентів соціально-гуманітарного профілю.

Е.А. Афонін,
проф., д-р соціол. наук,
заслужений діяч науки і техніки України,
проф. кафедри державної політики
та управління політичними процесами
Національної академії державного управління
при Президентіві України